

ÉRTEKEZÉSEK

A

TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

HATODIK KÖTET.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PESTY FRIGYES

OSZTÁLYTITKÁR.

A M. T. AKADÉMIA
FÜZETKÖZLŐ HIVATALA

BUDAPEST, 1881.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

3 13602

TARTALOM.

- I. Szám. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népesedési mozgalma. **K o n e k S á n d o r** tól.
- II. » Nagy férfiak szerepe a történelemben. (Székf. ért.) **Z s i l i n s z k y M i h á l y** tól.
- III. » **K a z i n c z y G á b o r** irodalmi hatásáról. Irodalom-történeti tanulmány. **J a k a b E l e k t**ől.
- IV. » Emlékbeszéd **U r h á z y G y ö r g y** felett. **S z i l á g y i S á n d o r** tól.
- V. » **P a l a c z k y F e r e n c z** emlékezete **Z s i l i n s z k y M i h á l y** tól.
- VI. » A nemzetgazdaságtan és módszere s a társadalmi tudományok terén való haladás nehézségei. **W e i s z B é l á t**ől.
- VII. » A magyar jogi műnyelv kérdéséhez. Jogirodalmi tanulmány, tekintettel jogi műnyelvünk jelenére, múltjára, mivoltára és gyökeres javítására. **B a k o s G á b o r** tól.
- VIII. » A fémvaluta kérdése a tudomány jelen állása szerint. Első rész: »Egyszerű vagy kettős valuta?» **K a u t z G y u l á t**ől.
- IX. » A magyar és osztrák államháztartás 1868—1877-ig. **L á n g L a j o s** tól.
- X. » Gróf **T e l e k i D o m o k o s** emlékezete. **D e á k F a r k a s** tól.
- XI. » Emlékezés **Z l i n s z k y I m r e** l. tagra. **T ó t h L ő r i n c z** től.
- XII. » A perdöntő eskü és az előzetes tanúbizonyítás a középkori magyar perjogban. (Székf. ért.) **H a j n i k I m r é** től.
-

A

FÉMVALUTA KÉRDÉSE

A TUDOMÁNY JELEN ÁLLÁSA SZERINT.

ELSŐ RÉSZ.

„EGYSZERŰ VAGY KETTŐS VALUTA?”

É R T E K E Z É S

KAUTZ GYULA

AKADÉMIAI RENDES TAGTÓL.

(Olvastatott a M. T. Akadémia 1880. évi november 8-án tartott ülésében.)

BUDAPEST, 1880.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

A Fémvaluta Kérdése

a tudomány jelen állása szerint.

Első rész.

Egyszerű vagy kettős valuta?

I.

Azon nagy kérdések sorában, melyek napjainkban a két művelt világrész államférfiait és törvényhozásait, úgy mint a szaktudósokat és üzletembereket egyaránt és kiváló mértékben foglalkodtatják, egyiket a *valuta* (vagy országos pénzbecs) kérdése képezi. Képezi tudományos és gyakorlati fontosságánál fogva; s főleg azért, mert nemcsak első rendű közgazdasági és pénzügyi, hanem még juridikai, politikai és műveltségi érdekek és feladványok is fűződnek hozzá, s alig van a népek életének egy köre is, ahová az gazdag elágazásában bele ne nyúlna. — Ezen tekintet, meg azon további körülmény, hogy a pénzbecs kérdése saját hazánkra nézve is bir s pedig nem csekély jelentőséggel, s eddigelé, legalább tudtomra, sem Akadémiánkban, sem irodalmunkban tüzetes és érdemének megfelelő részletességű megvitatásra nem talált, volt rám nézve az indok, hogy jelen értekezésem tárgyává válaszszam,¹⁾ s első sorban (mai előadásomban tudniilik) a feladvány *elméleti részé-*

¹⁾ Csak melleleg emlitem meg, hogy az itt tárgyalt kérdéssel összefüggésben, és annak mintegy *bevezetése*kép érkekeztem már ezelőtt a »Nemes Érczek az Emberiség Történetében« (Budapesti Szemle 1877.) »A nemzetközi pénzegység« (U. o. az 1878-ki folyam május jun. füzetében) és a »Fémpénz- és Valutaügy a törvényhozás és tudomány jelen állása szerint« (Nemzetgazdasági Szemle 1877. folyam, 2. füzet) czimű dolgozataimban; a melyekre ugyanazért a t. olvasót utalnom is kell.

nek egynémely kiválóbb pontját, lehetőleg rendszeres foglalatban, a tudomány mai állása szerint előterjeszszem; a kérdés más oldalról való megvitatása, valamint praktikus (jogi- úgy mint pénzügyi) folyományainak feltüntetése egy későbbi értekezésre maradván fenn.

A valuta, jelesen a nemes érczre alapított azaz fémvaluta feladványa, az *elmélet* jelen állása szerint, de egyidejű vonatkozással a tényleges viszonyokra is, több, külön, bár szoros kapcsolatban álló kérdésre osztható szét; így például arra: »mit kell tartanunk az egyszerű és a kettős valuta rendszere, s különös azon újabb érvelés felől, amelylyel az utóbbinak hívei (az úgynevezett bimetallisták) a monometallistikai (vagy egyszerű-valutai) felfogást megerőtleníteni törekszenek; — azon esetre, hogyha a tudomány és a helyes irányú praxis szempontjából az egyszerű valuta rendszere mutatkoznék megfelelőbbnek, melyikére a két nemes fémnek, *aranyra* avagy *ezüstre* alapíttassék-e az; — kívánatos és lehetséges-e, hogy a kizárólagos aranyvaluta-rendszerre történjék az áttérés, az ezüst valuta-fémi szerepének elejtésével, azaz demonetisatiójával; — mily összefüggésben áll különösen a *valuta-változtatás* kérdése a *pénztartozások jogi tartalma* meghatározásának kérdésével; — mikép megy végbe valamely *papírvalutás* országban a valuta-rende-zés, azaz a *fémvaluta rendszerre* való visszatérés, úgy pénzpolitikai, mint pénztechnikai tekintetben; — végül mit tarthatni az úgynevezett »világpénz« eszméje felől, megvalósítható-e az, s melyek volnának előfeltételei?»

II.

A jogilag rendezett csereforgalom, mint egyik alapzata a művelt emberiség gazdasági viszonyainak, bizonyos *törvényszerű meghatározásokat*, tesz szükségessé, azon fizetési eszköz iránt, a mely valamennyi javak, áruk, értékek és szolgáltatások szabályszerű s általános *érték-* és *ár-mérőjét* képezi; az előforduló fizetések és tartozás-lerovások biztos (hitelezőre úgy mint adósra nézve minden önkényt kizáró) és akadálytalan *közvetítésére* szolgálni van hivatva. E törvényileg megállapított fizetési eszközt képező, *közjogi* jellegű (az állam által törvényes fizetési joggal és fizetési értékkel ellátott) pénznem: a

valuta, a melynek eszméje és jelentősége (jogilag úgy mint gazdaságilag) abban rejlik, hogy az állam határain belül a valuta-jav az általános ár- és értékmérő; minden más pénznem egy-
ségeinek értéke a valuta pénznem *egységeihez* viszonyítva határozandó meg; a valuta-pénz, a törvényes közérvényű fizetési szer (legal tender), melyben minden pénzbeli tartozások végleg leróhatók; a mely mellett minden *egyéb* pénznemnek csak *tényleges* fizetésszerként szerepelnek; s a mely ezek szerint *elfogadási kényszerrel* is jár, azaz senkitől vissza nem utasítható, s esetileg a *bírósági ítéleteknél is* alapúl szolgáló.^{1) 2)} Azon országos pénzrendnél, a hol csak *egy* pénznemnek van az imént jelzett közjogi jelleg az állam által megadva, *egyszerű* vagy *egyes valutáról*, ott ellenben, ahol két vagy többféle pénznem bír ama tulajdonsággal, *kettős* vagy *többes* (vagy *vegyes*) *valutáról* szólunk. Az egyszerű valutánál a törvényes fizetési szer vagy arany vagy ezüst, vagy épen papír, a *kettősnél* a legismertebb vagy legalább leggyakrabban említett alakzat az, ahol mindkét nemes fémből, aranyból úgy mint ezüsből, készített pénzek képezik a valutát, azaz fizetésteljesítések mind-egyik fémbe egyforma joghatálylyal s az adós szabad tetszése szerint eszközölthetnek.³⁾

¹⁾ L. még *K. Knies*: Programm értekezés 1862. 40. l. *Ugyanannak*: Geld u. Credit (1873) I. köt. 331. l. *Stein*: Lehrbuch der Finanzwissenschaft 4. kiad. I. köt. 380. l. és *E. Wagner* Ad. a *Rentsch*-féle Közgazdasági szótárban (1866.) 1004. l.

²⁾ A valuta-pénz egyébiránt nem jelenti azt, hogy kivüle semmiféle más fizetési eszközben sem lehet érvényes fizetéseket teljesíteni (lehet például jó, azaz mindenkor beváltható *bankjegyben*, lehet bizonyos határig *váltópénzben*, lehet ezüst pénzbecscsel bíró országban a szabad forgalomban szereplő *aranyérmekkel*, sőt egyszerű hiteljegyekkel, péld. váltókkal, checkekkel is.) A határozó momentum a valutapénznél e szerint nem a *kizárólagosság*, hanem az *elfogadási kényszer*, illetőleg az állam által annak adott különszerű *tekintélyi* tulajdonság, mondhatnók *közjogi jelleg*. L. különben még *Kautz*: Nemzetgazdaságtan II-ik köt. (4. kiad.) 283. sk. és 314. l. *Goldschmidt*: Handbuch des Handelsrechts (1872) 104. §. *Sághy*: Kötelmi jog (1877) 192. l. és *Knies*: Geld u. Credit I. köt. 223. l. és 257. l.

³⁾ Lehetséges egyébiránt egész sora az *egyéb* combinatióknak is így például lehet *ezüst és réz kettős* valutaként behozva (mint volt egy ideig Svédországban); vagy lehet *nemesérez és papírpénz* valutapénzül

A tudomány *classikusai*¹⁾ (igen kevés kivétellel valamennyien) az *egyszerű* valuta elvét tartották és ajánlják. Érvelésük, a dolog természetére és a gazdasági élet követelményeire alapítva, a következő volt. Egy és ugyanazon forgalompiacz körében (ugyanazon időben) *általános* értékmerőt és *törvényszerű* (azaz közjogi jelleggel felruházott s elfogadási kényszerrel járó) fizetési eszközt, azaz a szó valódi értelmében *pénzt*, helyesen csak *egy* jószág képezhet; egyebek között azért is, mivel csak *ezen* az alapon lesznek minden többi (nem-pénz) jószágok *árai* egyenesen összehasonlíthatók; jut a forgalom egy lehetőleg *állandó, változatlan* s hosszú időn át ugyanazon *vásárlási erőt tartalmazó*, közérvényű s biztos értékmérő birtokába; s óvatik meg mind a bel mind a külkereskedés és áruforgalom, de még az államháztartás s az egész pénzügyi rendszer is, azon káros hatású hullámvázásoktól, a melyek a javak, értékek, és szolgáltatások áraiban a fizetési eszközül szolgáló jav értékállásának *változandósága* által szükségkép előidéztenek. Miután egy szóval a *mérő csak egy* lehet, a pénz pedig rendeltetésénél fogva előkelőleg *mérőként* szerepel: az állam helyesen cselekszik, ha országos jellegű fizetési eszközzé, azaz valutává csak *egy* nemes fémet tesz;²⁾ legalis tekintélyével

kijelentve, habár ez utóbbi alakzatot, azért, mivel mégis az ércpénz képezné a valódi *ármérszabályt*, tulajdonképpen *kettős valuta* esetének alig lehet nevezni, hanem megfelelőbbnek látszik ilyenkor: *vegyes valutáról* szólni; gondolható háromféle *fémre* alapított, vagy ép *kétféle papírpénzt* összefoglaló valuta is (utóbbi jelenleg tényleg Austriában, — az ezüst valuta mellett) sőt olyszerű formája is a kettős valutának, ahol (mint már a múlt században *James Stewart* Angliában javasolta) a fizetések teljesítésénél az értéknek fele aranyban és fele ezüstben lenne fizetendő. Ellenben nem neveztetik *kettős* valutának az, a midőn egy ország az egyik valutáról (pl. az ezüstről) a másikra (jelesen az aranyra) való áttérésénél az eddig használt *ezüst folyóérmeket* (Silber-Courant-Münzen) egy időre és meghatározott értékarány szerint *törvényes* fizetési eszközül (hasonló érvényben) az aranyérmék mellett meghagyja, feltétlenül, hogy az ezüstérmék kiiveretése és forgalombahozása beszüntettetik. (Leghelyesebben »tökélyetlen« aranyvalutának lehetne ezt nevezni.)

¹⁾ A nagy angol szakembertől *J. Locketól* egész *Michel Chevalierig*, *Stuart Millig*, *Roscherig*, *Göschénig*, *Parieuig*, *Hockig*, *Schäffleig* stb.

²⁾ Eltekintve egyelőre egészen a *papírvalutától*, a melynek *helytelensége, visszásságai* és káros következményeiről ez alkalommal nem szólunk. De l. *Kautz*: *Nemzetgazdaságtan* II. köt. (4-ik kiad.) 314 s. k. l.

ellátott s közkötelező fizetési jelleggel felruházott érméket vagy csak ezüstből, vagy csak aranyból veret és juttat forgalomba; tehát az egyszerű és nem a kettős valuta rendszerét követi.

E felfogással szemben, az utóbbi két évtized folyamában egész sora a közgazdasági íróknak lépett fel és törekszik eltérő, névszerint *bimetallistikus nézeteinek* érvényt szerezni.¹⁾ Így egyebek közt a francia *Wolovsky* meg *Cernuschi*; a belga *Laveléje*; a német *E. Seyd*, *Schneider*, *Kardorff*, *Oppenheim*, *Dühring* és *Arendt*; az angol *Gibbs*, *S. Smith*, *Williamson*, s némileg *Stanley-Jevons*; végül az amerikai *Jones*, *Dana-Horton*, és *Kelley*.

A bimetallismus e kiválóbb képviselőinek *érvelése* az, amelyről első sorban kívánok szólni, főleg azért is, mivel az elmélet e részének tüzetesb megvilágosítása nélkül a feladvány többi részeinek elemzésében nem lehet sikerrel haladni. — S itt mindjárt bevezetőleg arra kell utalnom, hogy a kettős valuta elvét valló iskolának felfogásában (annak jellen állása szerint) két különböző irányu árnyalat észlelhető. Így jelesül az egyik része a bimetallistáknak, élén magával *Walowskyval*²⁾, nem osztja az iskola többi hiveinek azon nézetét, hogy a két nemes fém értékarányának hivatalos meghatározása (vagy mint

¹⁾ Részben azon nagy és mélyenmenő *mozgalomnak* hatása alatt is, mely a két művelt világrész majdnem valamennyi jelentékenyebb államában az utóbbi időkben a pénz- és valutaügy körül kifejlődött s emitt a *fennálló* rendszernek módosítására, amott egy *új* rendszernek behozatalára czélzó törekvésekben mondhatnók vajadásokban nyilvánul; számos nagy, jogi úgy mint *politikai* kérdéssel (gondoljunk péld. az osztrák-német ugynevezett *szelvény*-kérdésre, az Éjszakamerikai Unio *dollár*-kérdésére, a *francia-latin* érmeszövevény tagállamoknak egymásközt fenforgó surlódásaira, a *Német* birodalom kormányának ezüst-eladási kérdésére, *Angliának* indiai birodalma irányában követendő érme politikája kérdésére stb.) a legszorosabb összefüggésben áll; s nem ép legcsekélyebb oka és forrása azon kényelmetlen és aggályos érzületnek, mely napjainkban az üzleti világ minden körei- és minden rétegeiben kétség-telenül észlelhető.

²⁾ A ki egyáltalában a bimetallismus legalaposabb, legszellemesebb és legbuzgóbb képviselője. L. egyebek közt: »La question monétaire« (1869. 2. kiad.) és »L'Oret l'Argent« (1870-ben megjelent) munkáját, továbbá »Questions des Banques« (1864-ben kiadott) és számos kisebb dolgozatait, akadémiai és folyóirati értekezéseit.

nevezni szokták: tarifirozása) az arany- és ezüst értékreláció-ját egyenlő magasságu tételben megtartani és az aranynak vagy ezüstnek minden, egyik vagy másik oldalon előfordulható érték- és árváltozását *elhárítani* képes. Hanem elismeri azt, hogy minden változás, amely a nemes érczek értékrelációjában a világ-piaczon (helyesebben szólva a fémnek világ-piaczán) helyt foglal, az értéke és ára tekintetében megdráguló fémét az illető két-valutás ország forgalmából kiszorítja; azonban hozzáteszi csakhamar azt is, hogy »e jelenség nem hátrányos sőt a közgazdaságra nézve még azon előnnyel is járó, hogy ez alapon a nemes érczek mindenhai el- és visszaömlése a *pénz-érték sokkal nagyobb állandóságát vonja maga után*, mint a mely mérvben ez *egyszerű valuta* mellett elérhető volna.« — Ezen iránylat mellett a szintén már említett *Cernuschi* számoss hírlapczikk és értekezésben ¹⁾ azon tant hirdeti, hogy »szükséges és kivihető volna a főbb államok *nemzetközi egyezménye* alapján olyszerű törvényes megállapítása a nemes fémek érték-arányának, hogy azok egymásközi ára és vásárlási ereje állandóvá tétetnék, és az arany vagy ezüst minden, egyik félen való érték- s árváltozása a jövőre nézve megakadályoztatnék,²⁾ továbbá: »hogy arany és ezüst nem tekintethetnek *mint áru*, a melynek ára, a többi gazdasági javak módjára, a kereslet és kínálat közti viszonytól függ és e szerint szabályozódik; az érmék értéköket a *törvény által* nyerik, a mely törvény nélkül azzal nem bírnának, a mint az a papírpénznél is szemlélhető, amelynek kibocsátási jogát az állam gyakorolja, s a mely ugyancsak az állam által tartatik is fenn a forgalomban; s miután az állam aranyvalutával bíró országokban az ezüst érméknek, s ezüst-valutájú országokban az aranyérméknek értékét törvényileg szabályozza, nincs ok tőle elvitatni a

¹⁾ L. főleg »La monnaie bimétallique« (1872. és 1876.) »Or et Argent« (1876.) »Michel Chevalier et le Bimetallisme« (1876.) »Le Bimetallisme an Angleterre« (1879.)

²⁾ Cernuschival egészen egy véleményen vannak s ugyanazon követelést hangoztatják, az amerikai *Dana-Horton* Silver and Gold and their relation to the problem of Resumption. Cincinnati (1877); továbbá a legújabbán fellépett német szakember *Arendt*: Die vertragsmässige Doppelwährung (1880) cz. munkájában.

jogot, hogy egyidejűleg e mindkét iránybani intézkedést is megtegye.

Ezt előrebocsátva, lássuk a bimetallikus iskola érvelését, *rendszeresb* összefüggésében.

Értékmérőről, mondják, oly értelemben, mint hosszúságnak vagy súlynak vagy térnek változatlan nagyságairól, nem szólhatni;¹⁾ ily mérszabályt értékek tekintetében felállítani nem lehet; de közel jár ez eszményhez a két nemes fémből *vegyített* valuta, a melynek alapján, ha nem is szorosan úgy nevezhető *kettős mérő* (double étalon) hanem a törvényes fizetésnek *két módja* (double monnaie légale, vagy double mode de payment légale) létesül.²⁾ Ha ugyanis a világ főbb államai a kettős-valuta elfogadására határoznák el el magokat, azon célzattal, nem aranyat és ezüstöt *egyszerre és egyidejűleg* értékmérővé tenni, hanem *felváltva* majd aranyat majd ezüstöt, a szerint, a mint az egyiknek vagy másiknak ára csökkenik: akkor a két nemes fémnek be- és kiömlése (Ab- und Zufluss) az egész világon *igen szűk határok közé* lenne szorítva, és a piaci értékrelnak a törvény által megállapított relatiótól való eltérése, (illetőleg különbözése) lefelé úgy mint fölfelé, csak igen csekély mértékben állhatna elő. — A kétfémű törvényes fizetési eszköz (folytatjuk a bimetallistak érveléseket) a legális értékmérőnek, (az imént mondottak folytán is) lehető legnagyobb *érték-állandóságát* biztosítja, sokkal nagyobb, mint az egyes (akár aranyra, akár ezüstre alapított) valuta mellett lehetséges. Mert amint az egyik fémnek értéke alábbsszáll, azaz olcsóbb lesz, a fizetés-teljesítések, adósok tartozás-lerovásai, mind *ebben az olcsóbb fémből vert pénzben* történnek; a mi által a kereslet ez utóbbi iránt növekedvén (a drágább fém iránt pedig csökkenvén), az illető fémnek további ár- és érték-csökkenése (olcsóbbá válása) feltartóztatatik, úgy

¹⁾ Lásd Em. Laveleye : Die Doppelwährung (1876) 11. l. Frére-Orbán : La question monétaire (1874) 1. sk. és 17. sk. és John P. Jones : Resumption and the double Standard (Washington 1876.) főleg a 60-ik sk. l. s kiváló tek. az Éjszak-Amer. Unióra.

²⁾ A francia *étalon* szónak nem egészen megfelelő volta miatt használja Cernuschi e kifejezést: Système de double étalon helyett a következőt: »Système de la monnaie bimétallique.«

hogy a két fém értékviszonyában való *oscillatiók* a fent jelzett s törvényileg meghatározott értékrelatió körüli ingadozás szűk határai közé maradnak szorítva. ¹⁾ ²⁾ ³⁾ Mig ellenkezőleg *egyes* valutánál az egyik vagy másik fémnek megdrágulása vagy olcsóbbá válása akadálytalanul érvényesül, s igen nagy ingadozásnak teheti ki a közértékmérőt. Szóval épen a *kettős pénzbecs* rendszere mellett éretik el az, a mire a közgazdaságnak és forgalomnak oly nagy szüksége van, a fizetési *eszközök értékstabilitása* kézről-kézre való vándorlásukban, vagyis az üzlet és forgalmi kötelezettségek időtartama alatt. — Támogatja e feltevést (mondják a kettős valuta hívei) azon körülmény is, hogy az ingadozás a két együttesen vett nemes ércz évi termelvény-mennyiségének viszonyában a nemes fémek összes meglevő készletéhez kétségtelenül csekélyebb, mint az ingadozás az évi aranyproduktió viszonyában az arany-készlethez, vagy az évi ezüstproduktióéban az ezüst-készlethez; úgy, hogy joggal állíthatni, hogy az oly nagy fontosságú értékstabilitás épen az

¹⁾ Az itt jelzett tételeknek közelebbi indokolására használta *Wolowsky* világszerte ismeretessé vált hasonlatát a *compensationdis pendulummal*, azt mondván: »Az időnek megmérése a tudomány az ingának mozgását használja fel; ha ezen inga egy fémrúdból volna készítve, a hőmérsék befolyása az inga-mozgásokat olyképen siettetné vagy tartóztatná fel, hogy a lefolyt időnek czélbavett szabályszerű megbizonyítása folyton változó lenne. A művészet e nehézséget leküzdötte az által, hogy a *compensationdis pendulumot* létesíté, a melynél két fémrud, melyek ellenkező módon hatnak, egymással összefüggésbe hozvák, és olyképp vannak szabályozva, hogy a perczek pontossággal megszámíthatók.« L. alább a 16. és 17-ik oldalt.

²⁾ Egy más, szintén nem érdektelen hasonlatot állít fel a német *Prince-Smith*, és az angol *Stanley-Jevons*, midőn azt mondják, hogy a kettős-valuta alapján a fémérték olyképen szabályozódik, mint hogy ha két vízmedence, melyben egymástól függetlenül árad vagy apad a folyadék, — egy csatorna által összeköttetik, s ennek folytán a tartalom *egészen egyenlő színvonalra* helyezkedik. L. még *Eras*: Vier Zeitfragen (1870) 48. sk. *Stanley-Jevons* On Money (ném. kiad. 142—143. l.) és *E. Laveleye* id. m. 28. l.

³⁾ Ezen *ár-kiegyenlítést*, a bimetállisták nézete szerint, az 1803 óta fennálló francia kettős-valutai törvény tényleg létre is hozta. L. még *Lexisnek* jeles érteke a *Hildebrand és Conrad-féle Jahrbücher für Nationalökonomie* 1880-iki foly. I. köt. 361—417. l.

egyes valuta által van veszélyeztetve, a mely mellett a kölcsönös *kiegyenlítés* hiányzik. ¹⁾

Tanúsítja e rendszernek helyes s a gyakorlati élet követelményeivel is megegyező voltát (mondják továbbá) az is, hogy a polgárosult államok egy részében tényleg a kettős pénzbecs rendszere áll fenn, vagy annak behozatala ép most készítettetik elő; s hogy ez képezi a pénzrendnek azon alakzatát, a hol mindkét nemes fém egyaránt becsültetvén meg, ezen magától *a természettől is már* pénzcélokra rendeltnek látszó két jószág jelentősége, világszerepe, kellő méltánylásra talál. Az által tehát, hogy az államok mindkét fémet alkalmazzák valuta-fémül, az emberi művelődés terjedésével mindinkább fokozódó *fémpénz-szükséglet* teljesb mértékben elégítettetik ki; az üzleti élet minden csatornája jó és teljes értékű fizetés-eszközzel töltetnek meg; nemkülönb az inkább aranyra utalt vagyonos osztályoknak ²⁾ érdeke ép úgy, mint a túlnyomólag ezüstöt szükségelő közép és alsó rétegeké egyaránt óvatik meg. ³⁾ Míg ellenkező esetben, azaz: ha csak *egy* fém képezi a valutát, s (mint napjainkban a monometallisták nagy része akarja) az *arany* fogadtatnék el e célra egyedül, az ezüst pedig megszűnnék országos jellegű fizetési eszköz lenni, azaz megfosztva valutai tulajdonságától *demonetisáltatnék*: az aranynak szerfeletti megdrágulása s az ezüstnek ugyanoly értéksüllyedése idéztetnék elő, roppant kárára az emberiségnek, a mely vagyontörzsének egyszerre milliárdokra menő megesökkenését szenvedné; általános *pénzdrágulás* állana be, ⁴⁾ mely a kamatláb nyomasztó növekedését vonná maga után; továbbá oly országoknak, melyek kényszerforgásu *papírpénzzel* bírnak, a készfizetésre való visszatérése majdnem lehetetlenné tétetnék. Nem is említve, mek-

¹⁾ L. még *Nasse* értekezését, a *Holzendorff-Brentanó-féle*: Jahrbuch. II. köt. I. füz. 116. l., valamint *E. Seyd*: The decline of prosperity (London, 1879.) cz. munkáját és magának Cernuschinak: M. Chevalier et le Bimetallisme (1876.) 54. s. k. l.

²⁾ L. az ős germánokról már *Tacitus*: Germaniája 5. fejezetét.

³⁾ Erről többet *Em. Laveleye* többször idézett könyvében a 17. s k. lap.

⁴⁾ L. *Arendt*: Die Vertragsmässige Dopperwährung. 166. s k. lap, továbbá *Bamberger*: Reichsgold (1876.) cz. munkáját stb.

kora *igazságtalanság* rejlenék abban, hogy most az adósok, az által, hogy a drágább aranyban kellene tartozásaikat visszafizetni, a hitelezők (tehát az úgy is tehetősb osztály) javára, terheltetnének; a javak, árúk és pénzszolgáltatások pénzárának csökkenésével, meg az ezzel járó számos egyéb viszsza-ságokkal, egyike a legsúlyosb *válságoknak* idéztetnék fel, a melyek a művelt népek közgazdaságát valaha érték.¹⁾

Utnak e mellett a bimetallisták a való vagy vélt eredményekre is, a melyekre a legújabb *geologiai* kutatások vezet-tek; értem azt, hogy miután egynémely természettudós s névszerint *Suess* tanár: »Die Zukunft des Goldes« című (1878-ban kiadott) művében azon nézetet fejezi ki, hogy az *arany-produkció a jövőben tetemesen csökkenni fog*: azon következtetés hozatott le innen a bimetallisták által, hogy ez okból sem lenne tanácslatos a kizáró arany-valutára áttérni, s a fehér fémek évezredek óta elfoglalt valuta-fémi állásától megfosztani. — Ezzel összefüggésben kiemelik azután azt, hogy a kettős valutai rendszer a népek háztartásában ama nagy előnnyel jár, hogy lehető *bőségét a nemes ércpénznek* biztosítván, ez által a termelés és a forgalom élénkségét, mozgalmasságát és sokoldalúságát fokozza; hogy kétvalutájú ország mind arany-, mind ezüst-pénzbecsessel bíró országokkal könnyen és akadálytalanul érintkezhetik, míg ellenben oly országban, a mely csak egyes valutával bír, minden legkisebb ingadozásánál a nemzetközi forgalomviszonyoknak, a *nemzeti fémtörzs* (álladéka egy részének külföldre folyása által) *megapasztatik*, s ezzel a pénznek nyomasztó drágasága és a bank-kamatláb (*disconto*) felszökése következik be, a minek az egész forgalomra és üzleti életre sujtó visszahatása leend. Figyelembe véve még azt, hogy a bimetalikus rendszer a nemzetközi kereskedést azon kalamitástól is képes megóvni, a mely a *váltófolyam* ingadozásában rejlik, s a melyet a lehető legkisebb mérvre leszorítani oly fontos közgazdasági feladat!

Van ezeken kívül még két, sokszor felhozott érvük a bimetallistáknak, a mely különösen *államgazdasági* szempontból

¹⁾ L. Em. Laveleye a *Révue d. d. Mondes* 1878-iki foly. augusztus 15-éről keltezett füzetében.

érdemel említést. Azt állítják ugyanis, hogy a kettős- valuta rendszerére való általános áttérés azzal a haszonnal is járna, hogy a *papírvalutával* bíró országok a fémvalutát ez alapon sokkal könnyebben és hamarább lennének képesek maguknál behozni és fentartani, mintha például a monometallisták legnagyobb része által annyira kegyelt *arany- valuta* képezné törekvéseik célját; más felől, hogy korunk eladósodott s adósságaik óriási terhe alatt görnyedő nagy államai az *általános bimetalismus* alapján jelentékeny megkönnyebbülést szerezhetnének maguknak, a mennyiben tartozásaikat a fémpiacz mindenkori állása szerint olcsóbban megszerezhető fémbe róhatnák le.

Arra nézve azonban hogy az itt elsorolt előnyök tényleg elérthessenek, azt tartják a kettős valuta hívei szükségesnek (s egyszersmind kivihetőnek), hogy a két művelt világrész legalább is valamennyi nagy kereskedő államai egymásközt *szerződéses viszonyba* lépve oly *nemzetközi egyezményt* alkoszanak, a mely által a két nemes-ércznek, mint egyenlő rangu valuta-fémnek, értékviszonya meghatározott (például a franciaia 1 : 15½ féle) arálynak megfelelőleg törvényileg állapittatnék meg, illetőleg kimondatnék, hogy ezen érték-arány alapján fizetések és tartozás-lerovások mindenki által és mindenki irányában akadálytalanul eszközölhetők; s így mintegy *közmegegyezés* jönne létre valamennyi arany- és ezüst-birtokosok és vásárlóik közt az iránt, hogy a két fém a jelzett alapra fektetett érték-arányban fog köztük adatni és vétetni.

III.

Ezekben összpontosul a kettős- valuta híveinek érvelése. Ezek a bimetallikus elmélet ama kiválóbb tételei, a melyeknek ítészeti megvilágosítását, illetőleg czáfolatát napjainkban a monometallistikus iskola a maga feladatának tekinti, s a melyekre nézve egyenként és tüzetesebben a következő észrevételeket teszi ¹⁾ :

¹⁾ L. Hertzka : Währung und Handel (1877.) 269. s. k. *Mannequin* : Értekezése a Journal des Economistes 1878. augusztusi füzet. *M. Chevalier* : Értekezés a »Révue d. d. Mondes« 1876. 14-ik köt. *Rob. Giffen* : Essays in Finance (1880.) 286. s k. l. *Roesler* : Vorlesungen über Volkswirtschaft (1878.) 347. s k. l.

A kettős-valuta hiveinek ama állítása, »hogy a bimetalikus pénzbecs tulajdonkép *egységes* — csakhogy két fémen alapuló valuta, mely fémek pénzre való tekintetben úgy veendő mint egységes ércztömeg,¹⁾ alig egyéb *szójátéknál*, a mely komoly figyelembe vételre nem érdemes, és maga egész további érvelésük által rontatik le.²⁾ Ezt csak mellesleg érintve, utalhatni először is a bimetallisták ama téves kiindulási pontjára, mely szerint azt teszik fel, hogy a két nemes fém egymáshozzi értékaránya *törvény és államintézkedések által sikeresen határozható meg* és tartható fenn, s így a gazdasági dolgok, természetökkel ellentétes módon, hatósági kényszer és tetszés szerint rendszabályozhatók.³⁾ Mint minden anyagi jav, úgy az arany és ezüst is a termelés forgalom és szükséglet szerint folytonos érték- (s ár-) változásnak van alávetve, melyet megakadályoztatni lehetetlen, és így az sem decretálható, hogy a két nemes fémnek egymáshozzi értékaránya stabilis és változatlan maradjon.⁴⁾ Ezüst- és aranypénz kettős valutával bíró országban egyszerre és egymás

¹⁾ Mely egységes ércztömeg *Cernuschi* által *Electronnak* kereszttel-tetett el. L. még *Cognetti de Martiis*: La Rinnovazione dei trattati di commercio és La Questione monetaria (1877.) 59. l.

²⁾ Nem is szólva arról, hogy két vagy kettős mérővel helyesen mérni lehetetlen, s annyi volna, mint valamely háztartásban két *normal óra* szerint eljárni, vagy a tárgyak *hosszuságának* mérésénél egyszer egy 90 s másszor egy 100 centiméteres mérővel mérni. L. *Frère-Orbán*: La question monétaire című m. Egyébiránt helyesen utal *Chevalier* (id. ért. 558 l.) arra, hogy Franciaország törvényhozása sem alkotott *kettős étalont* a bimetallisták nagy részének értelmében, hanem két fémbe való törvényes fizethetést biztosított.

³⁾ Törvény által valami javnak *értékét* meghatározni lehetetlen, s eddigelé tulajdonkép egy törvényhozás sem kísérlette meg. L. *Hertzka*: Währung 274. s. k. l. *Chevalier*: id. ért. 584. s. k. l. Igazuk a bimetallistáknak e tételüknél csak annyiban van, hogy belátják azt, hogy ott, a hol törvényes módon való (definitiv jellegű) fizetés teljesítendő és teljesíthető országos törvény szerint mindegyikében a két nemes fémnek: a két nembeli érmék (illetőleg ugyanazon mennyiség ezüst és arany) közt határozott valami értékrelációnak kell, mint szilárdul fennállónak és érvényesnek léteznie és alapul szolgálnia.

⁴⁾ L. még *Knies* (Geld I. 245. l.) a ki itt a régibb időkre való utalással okát adja annak, miért lehetett akkoron az értékreláció valamivel tartós állását elősegíteni. Ép oly éles elemzését a kérdés ez olda-

*mellett csak addig és úgy foroghat, a mig a világforgalomban (vagy a mérvadó fémpiaczokon) a két fémnek valóságos értékaránya a (bizonyos országban) törvényileg megállapítottal egészen megegyező; illetőleg addig, amíg a megdrágult s a fémpiaczokon jobban értékesíthető fém az országból ki nem szivárgott; a mint azonban a valódi érték-relatió a hivatalos módon megállapítottól csak némileg is eltér, az érmeforgás rögtön megváltozik, vagyis nyereséges dologgá lesz a kül fémpiaczokon viszonylag olcsóbb azaz könnyebben megszerezhető fémét a két-valutás országba behozni s miután a kiveretés megengedett (l. alább) érmékké kiveretni, és viszont: a bel-földi alacsonyabb értékűnek tariffált érméket összevásárolni, beolvasztani és külföldre vinni, a mi a nemes fémek nagy forgási képességüknél fogva könnyen eszközölhető is, azt eredményezi, hogy végfolyamatban a kettős pénzbecs-csel bíró ország mindig az értéktelenebb fémét tartja meg saját forgalmában ¹⁾ ²⁾, pénzének nemzetközi vásárlási ereje a törvényileg megállapított névszerinti értékénél kisebb lesz, s bár érmeinek *fiktív* értéke változatlan marad, a tényleges fémértéknek minden jelentékenyebb változásánál, fizetési eszközének vétereje (purchasing power) ingadozik, és az összes*

lának a pénz fogalmával való kapcsolata szerint nyújtja ugyanazon író id. műve 131. sk. l.

¹⁾ Rámutatnak erre különösen *Cohnstüdt: Die Silberfrage.* (1876.) 56. sk. *Bamberger: Reichsgold* 110. sk. *Mannequin: Le problème Monétaire* (1879). *Wagner: Deutsche Münzreform* (1879) 23. l. és *Hertzka: Währung.* 280. s k. l.

²⁾ Ezek tényleges bizonyosságát szolgáltatatta Franciaország 1850—1860 közt, midőn az arannyal mintegy elárasztatott, s alacsonyra tariffált ezüstjét egészen elveszté, mert ez utóbbinak a világ-fémpiaczon magasabb effektív értéke volt. De szolgáltatatta legujabban ismét Franciaország annyiban, hogy a vele érme-szövetségben álló többi államokkal együtt az 1872 óta beállott nagymervű ezüst-depreciáció folytán oly annyira előzönltetett ezüsttel, hogy (mint köztudomásu dolog) csak akként volt képes a bajtól menekülni, hogy az ezüstpénz kiveretését előbb tetemesen megszorította, 1876 óta pedig végkép beszünteté, s így lényegileg az aranyvalutára tért át. — A mivel kapcsolatban azt mondhatni, hogy Frankhonoly sokszor hangoztatott fém-értékkiegyenlítő szerepét csak addig játszhatta, mig az arany- és ezüst értékviszonya a világ piacon türhetően *constans* maradt, illetőleg majd az arany majd az ezüst volt a

árviszonyok megrendülnek.¹⁾ Szóval érvényesül ily országban azon szabály, melyet a nagy angol szakember *Gresham* már közel háromszáz évvel ezelőtt constatált, hogy *a rosszabb pénz (helyesebben szólva a rosszabb valuta) kiszorítja a forgásból a jobbat*; emez ki, amaz meg bevándorolván, úgy, hogy az egész belföldi érmecirculatio csak az értéktelenebb fémről való érmekből fog állani²⁾).

Ezek után: a *Wolovsky* által felhozott hasonlatra, a *compensationális pendulumot* illetőleg, még a következők jegyeztethetnek meg. Az érintett ingában a hőmérsék ugyanazon menete és állása szükségszerűen *kiegyenlítő* hatásu; ugyanazon hőmérsék, a mely a *vasat* kiterjeszti, kiterjeszti a *zinket* is, s e két egyidejűleg létesülő kiterjedések technikailag akként használtatnak fel, hogy az inga meghosszabbodásának és megrövidülésének egyszerre ellene hatnak. És ez az *egy* kiterjedése a két fémnek: eredménye az *egy* ható oknak. De mennyire különböző ettől a *nemesfémek ármozgása*! Helyet foglalhat ugyanis ez azon *egy* irányban, vagy megdrágulásra vagy olcsóbbá válásra célzóan; de *ellenkezőben* is; egyforma erővel azon egy irányban, de még igen *különböző* magasságú *fokban*; tekintve azt, hogy a fémek árára nézve fizetési eszközül való használatuk csak *egy* határozó ok, a mely mellett a *többi* okok is folyton hatnak. — Megjegyezhető továbbá az, hogy helytelen és semmikép sem indokolható és történelmileg is igazolhatatlan felfogás az, hogy törvény- és hatósági intézkedés által a tényleges viszonyokkal meg nem egyező s csak *jogilag* érvényesként fennálló érték-reláció a két fém közt, a *szabad* forgalomban fenntartható, és az értékoscillatio a jogi értékecs, mint tényleges ingadozási súlypont körüli határok közé szorítható; mert, hogyha a kettős pénzbecsnek *ily* ható ereje volna,

keresettebb fém. Most azonban az ezüst nagyobb-mérvű depreciációjának beálltával e szerepnek egyszerre végre vetetett, s vele kettős-valutájának alapjai is tényleg megrendültek. L. még *Macedo*: Banking I. 225 s k. l.

¹⁾ Míg ugyanis egyes valutánál az érméknek *nominal-* és *reál* értéke mintegy egybeolvad: addig a kettős valutánál különbözhet és eltérő lehet egymástól. L. még *Bamberger*: Reichsgold. 125. l.

²⁾ Nem felejtve el, hogy kettős valutánál, mindkét nemű pénzek egyenlő név-értékük szerint képezik az országos jellegű fizetési eszközt

jelesül, hogy az értékarány a kérdésben lévő például $1 : 15\frac{1}{2}$ -es arányban megtartassék: akkor épen oly módon képesnek kellene lennie *ugyanazt* az eredményt valami más forduló pont, például $1 : 10$ vagy $1 : 12$ stb. relatió tekintetében is előidézni; s valóban megfoghatatlan volna, hogy, hogyan kényszeríthettek nagy európai államok, a melyekben ily vegyes valutarendszer állott fenn, a szabad forgalom által újra meg újra arra, hogy *jogilag* megállapított értékrelatiójukkal felhagyjanak, ha eme rendszernek csakugyan meglett volna ereje, azt a relatiót a jelzett *egy* súlypont körüli oscillatióban megtartani. Képzeljünk egyszer magunknak egy elszigetelt országot, saját ezüst- vagy arany-produkcióval, vagy e nélkül, s tegyük fel ezzel egyidejűleg, a minek itt a példa próbájául kell szolgálnia, hogy *nagyobb kiterjedésű* és tartós változás áll be a fémek előállításában és a két nemes ércz illető mennyiségviszonyaiban: mért legyen *itt* az lehetséges, ami semmiféle *más* jószágra nézve lehetségesül nem vehető fel, t. i. hogy az ezüstnek vagy az aranynak használása törvényes fizetési eszközként *kizárólag* hasson határzó módon a fémárnak egy bizonyos magasságon való megtartására nézve? Hiszen az e nemű használása a fémnek, még ha legszélesb terjedelmű is, csak *egy* ható ok a nemes érczek árállítására nézve, de egyáltalában nem az *egyetlen* ható ok! Kétségbevonható-e, hogy még azon esetre is, ha egyes valutát (péld. aranyt) látnánk behozva a világ valamennyi államaiban: még akkorra is fennáll a lehetőség az aranynak tartós megdrágulására vagy olcsóbbodására nézve összehasonlítva egy most fennlevő ár- és érték-állással. De ép oly kevésbé képes azután az egyetemes, azaz az egész világra kiterjedő kettős-valuta, magára nézve megakadályoztatni, hogy ha a körülmények akként alakulnak, a mai, például $16 : 1$ -es relatió $10 : 1$ -sé vagy $20 : 1$ -es relatióra lassanként át ne változzék.¹⁾

Nem indokolt a bimetallisták azon állítása sem, hogy »a kettős valuta mellett az általános ár- és érték-ingadozás igen csekély, illetőleg az országos pénzrendszer az egyik vagy másik fém produktiójának ingadozásaitól függetlenebb lesz,

¹⁾ L. *Kuises*: Geld und Credit. I. köt. 233. sk. és 244—257. l.

s ennek kapcsán a névleges jószág áraknak általános változásai nem foglalhatnak helyet;« — nem indokolt jelesül, mert: először a *vegyes* valuta gyakrabban fog ingadozni, mint az egyszerű, ¹⁾ amennyiben amaz az egyik vagy másik fémét eddig elfoglalt értékállásából kitoló *minden* mozzanat által érintetik, ellenben az egyes-valuta mellett mindenik pénzbecs ugyan a maga fémje részén beálló változástól, de *nem a másikkén* beállótól is befolyásoltatik; ²⁾ vagy az egy-fémű pénz vásárlási ereje kevésbbé ingadozó, mert ezen *egy* fémre vonatkozó kereslet és kínálat közti természetes viszonyhatás által szabályoztatik; 2-or, mert kettős valutájú ország az egyik fémre nézve netalán beállott értékingadozásnál: *a másik fémre* nem támaszkodhatik, hanem mind a kettőnek ingadozásait kényszerül átszenvedni; minden egyes ingadozásnál a kelletinél alacsonyabbra tariffált fémét a kelletinél értékesebbe tariffált fémért kényszerülend kicserélni, *tehát mindig veszít*, és 3-szor, mert minden ilyenmű mesterséges kiszivárgása az egyik valuta-ércznek az országból, egészen hasonló mesterkélt módon való *beszivárgásával* jár a másik (vagyis az értéktelenebb) fémnek, úgy, hogy ez *utóbbi* korántsem válik a nagyobbodott kereslet folytán (mint sokan hibásan felteszik) értékesebbé, és így az értékrelatív helyreállítására hatóvá; mert a bejövő és *szabad kiveretés mellett* ³⁾ érmékké átalakított fém által az ércznek összmenyisége annyiival nagyobb lesz. ⁴⁾ Ide járulván még az

¹⁾ L. *Chevalier*: *Révue d. d. Mondes* id. köt. 576. i. *Roscher*: id. ért. 29. l. *Cohnstüdt*: *Silberfrage* 60. l. és *Held*: *a* *Holzendorff-Brentano*-féle *Jarbuch* III. évf. 2. füz. 192. l.

²⁾ Erre utal *Roscher*: *Betrachtungen über die Währungsfrage* cz. munk. 14. sk. l. 25. l. L. még *M. Chevalier*: *Révue d. d. Mondes* idézett köt. 576. l.

³⁾ A kettős-valuta hivei egy részének hibás érvelése egyebek közt annak is tulajdonítandó, hogy nem tartják eléggé szemelőtt ez itt jelzett körülményt, vagyis azt, hogy a bimetalikus rendszernek egyik jellegzetes és szükségszerű tulajdonsága *a fémek mindegyikének szabad kivertése* (pénzzé alakíttatása), úgy, hogy az állami pénzverdébe magánosoktól beszállított bármely nagy mennyiségű nemes ércz a törvényileg fenálló szabályok szerint érmékké alakíttatik.

⁴⁾ L. még *Mannequin*: id. értekezésének 207. sk. l. és *Hertzka*: *Währung* 296. l.

hogy épen a bimetallisták által annyira hangsúlyozott kereslet az értéktelenebb fém iránt: ez utóbbinak még productióját is fokozandja; a polgárok ezen fémből való ékszereiket, edényeiket stb. beolvasztandják, s így annak mennyisége ezen az alapon is növekedni fog.

A nemzetközi kereskedést illetőleg, a bimetallisták azon nézete ellenében, hogy »nem baj az, ha a kettős valuta mellett nemes fém kivetetik; sőt inkább előny, a mennyiben még praemia is nyeretik, s azon kedvező helyzetnek örvend az ország, hogy az arany és ezüst-forgalom tekintetében szabadon mozoghat és mind arany- mind ezüst-valutájú népekkel könnyebben érintkezhetnek,« az egyes valuta hivei azt jegyzik meg,¹⁾ hogy ez az előny az egyes valuta-rendszer mellett is elérhető, ha a másik fémből, amely nem szolgál valuta-anyagul nálunk, kellő mennyiségű készletet tartunk; a mi nem jár nehézséggel. Másfelől, ami a jelzett praemia-nyerést illeti, e tekintetben tévedésben vannak a bimetallisták, mert az, a ki kettős valutája országban, például az otthon csekélyebb értékűnek tariffált ezüstöt kiviszi külföldre és helyette aranyat hoz vissza, többet fog ugyan ez utóbbival vásárolhatni, mint az ezüsttel vehetett volna, de még sem többet, mint a mennyi az ezüstnek megfelelő becslése mellett lehetséges lett volna. Így azután ez irányban igazolva lesz azon állítás, hogy bimetalikus országok a két fémnek minden érték-változásánál veszteséget szenvednek; és egy nagy szakember találó megjegyzése szerint, azon nem ép irigylendő sorsban részesülnek, hogy az egyes valutája országoknak önön rovásukra tesznek szolgálatot.²⁾

Azoknak, továbbá, a kik a kettős pénzbecsessel bíró országoknak azon előnyös helyzetére utalnak, hogy a beömlő idegen fém pénz sok hazai árucikk, iparkészítmény stb. megvásárlására és így esetileg a nemzeti ipar emelésére szolgáland: a már mondottakon kívül még azt válaszolhatni, hogy a beszívargó fémnek jó része nem áruknak vásárlására, hanem a másik

¹⁾ L. Roscher: Betrachtungen, 30. l. Knies: Geld u. Credit I. k. 336. l.

²⁾ Azt mondja Roscher: Aehnlich wie ein Puffer bei den Eisenbahnwagen; oder wie ein Friedensstifter, sich zwischen die kämpfenden Parteien wirft, und nun einen Theil der Stösse empfängt, die ein Kämpfer den anderen zugebracht.«

fémnek, mely kiment, *helyébe tételére* szolgál; ami meg ha nem így történnék, hanem mindkét fémnek mennyisége az országban *benn maradna*, valamennyi jószágok és termelvények megdrágulását hozná elő, és így *épen megfordítva*, az áru-export megnehezítve, és az *import* megkönnyebbitve lenne; — másfelől azt, hogy a külföld mindig az olcsóbb fémme fogja a kettős valutával bíró országoknak termelvényeit megvenni, és a maga áruit mindig az értékesebbéért nekik eladni; vagyis oly országban mind a *kiviteli*, mind a *beviteli* áruk *drágábbakká* válnak; az azokat szükségelők által csak magasabb áron szereztethetnek meg; a behozatali cikk azért, mivel a külföldi azt csak több fémért adja mint azelőtt, mikor ama fém értékesebb volt; a kiviteli cikk meg azért, mert magasabb ár kinalásával irányában verseny támad.¹⁾

Ép oly hiányos (folytatják az egyes valuta hivei) a bimetallismus elméletének azon része, a mely e rendszernek elfogadását külön *sociális, pénzügyi, politikai, sőt még geológiai* tekintetekkel is indokolja. Így először: a mi a kettős valuta követőinek azon érvelését illeti, »hogy tanaiknak általános érvényre emelésével az *eladósodott osztályok* és országok terhei enyhíttetnének,« — nem tévesztendő szem elől, hogy ez nemcsak a hitelező osztályok rovására, és így mindenestre a produktió és forgalom érdekeinek csorbitására, hanem sok *irányban az összességnek* is kárára lenne,²⁾ úgy, hogy nem egészen jogtalanul hasonlított össze ez eljárás a középkori pénzrosszabításokkal, a melyek pedig az igen sürgős *államérdekre* való utalással még némileg igazolhatók is lehettek. Nem is említve, hogy a jog, mely szerint kettős pénzbecsű országban *az adós*

¹⁾ Mondhatni még: ha az értéktelenebb ezüst az arany helyébe lép, a *váltófolyam* e kettős valutájú országra nézve akként alakul, hogy végfolyamatban csak ezüst kapható tőle és ismét innét ezüst küldethetik neki; illetőleg a külkereskedésben azt, amit vesz, az előbbinél nagyobb mennyiségű ezüsttel kényszerül megfizetni, és amit elad, szintén nagyobb quantum ezüsttel kapja kifizetve. L. még *Bamberger* id. munk. 80. l.

²⁾ L. még *Knies*: Geld u. Credit I. 250. s. k. *Walcker*: Die Silberentwerthung (1877) 23. s. k. l. és *Hertzka*: Währung 289. k. l. (Eltekintve attól, hogy az ily fémérték-csökkenésnek lehetőségével szemben, a hitelezők már előre magasabb kamatokat köthetnek ki maguknak, úgy hogy a kettős valuta hosszabb idejű kölcsönöknél a kamat felszoktatására hat.)

az olcsóbb fémbe fizethet, idegen adósok által is fog némileg érvényesíttetni, a nélkül, hogy ugyanezt a *külföldi* hitelezők irányában tennie lehetne, még azon esetben is, ha e bimetalismus valamennyi állam által elfogadtatnék, miután még ez utóbbi nem jelentené szükségkép azt, hogy most már az *eddig* contrahált adósságokat is szabad tetszés szerint választandó fémbe lehet visszafizetni, vagy az azután járó kamatokat leróvni.

A bimetalisták azon állítása sem fogadható el feltétel nélkül, »hogy a forgási eszközül szolgáló fém *minél nagyobb bőségére kell törekedni*, s ennek csak a kettős pénzbecsi rendszer felel meg.« Mert a népek háztartásában nem annyira a fém-pénz sokasága, mint inkább a *pénzrendszernek jósága és állandósága* az irányadó tekintet; a pénz túlbőségével karöltve járó gyors vagy nagyobb mervű árfelszökés azaz megdrágulása a jószágoknak, sok visszásságot szül, hitelezőket és tőkéseket, nemkülömben a *munkás osztályt* nyomja; s így ép oly kevésbé kívánatos, mint ellenkező irányban a pénz ritkáságából eredő gyors és nagyobb mervű *pénzmegdrágulás*.¹⁾ ²⁾ — A bimetalikus rendszer egyik helytelen következése az is, hogy a két valuta-fém közti *agiót* idézi elő, mely egyszer az ezüst másszor az aranyérmék tekintetében jelenkezhén, az országnak mind bel-forgalmát mind külkereskedését s ez utóbbiban különösen a *váltófolyamot is zavarja*; amivel kapcsolatban arra utalhatni, mily felületes a két fémű valuta-rendszer pártolóinak azon állítása is, »hogy például a legutóbbi időben Németországban tapasztalt jelentékenyebb aranykiömlés külföldre a Német-birodalomban fennálló aranyvalutának tulajdonítandó,« — holott az egyszerűen a németek nemzetközi kereskedésében beállott hátrányos váltófolyamra vezethető vissza, ez pedig

¹⁾ Egyenlő viszonyok közt, minden országra nézve nemes fémjének, melylyel fizetéseit teljesíti, értékesökkenése veszteség, emelkedése haszon. (*Hertzka*) L. még *Frére-Orbán*: *Question Monétaire* 25. sk. 40. sk. 62. sk. 77. sk. 154. sk. 170. sk. részletes (bár tulzásokba menő) elemzésével az értékében csökkent pénz hátrányainak.

²⁾ Helyesen jegyzi meg *Eggers* (*Vorschläge zu einer internationalen Münzconferenz* 1879), hogy kettős pénzbecs éppen oly formán, mint a fundatio nélküli bankjegy, a *kríziseket* is mérgesebbé változtatja.

a valuta-fémmel direkt összefüggésben nincsen, hanem a forgalmi állapotok kedvezőtlen alakulásaiból eredett; de különben sem hozott elő más bajt, mint azt, hogy a bankkamatlábot a német birodalmi bank egyidőre felemelte, és ezzel a megzavart súlyegyen helyreállítására az egyedül okszerű eszközt felhasználva, a baj elmérgesedését megakadályozá.

Azon körülmény (jegyzik meg az egyszerű pénzbecs védelmezői), hogy a világ annyi hírneves praktikusa, első rangú bankárházak, fém-kereskedők, bankkormányzók stb. a bimetalismus mellett *emelnek* szót ¹⁾, nem nagy nyomatékú momentum, ha azon *indokokat és érdekeket* vizsgáljuk, a melyek e gyakorlat-embereket vezérlik. S itt találjuk első sorban a nagy *fémárbitrageureket* (ércz-üzéreket), akik a nemzetközi fémáru-forgalom hullámlásait bimetallikus országok hátrányos helyzetének kiaknázására használják fel; ott vannak egynémely nagy *monopolbank* vezéreibei, akik intézeteiknek egyoldaluan vett érdekét ezen az alapon könnyebben hiszik megóvhatni; ott a nagybefolyású *agrárpárti* feudál urak Németországban, meg a nagy *gyárfejedelmek* Ausztriában, a kik majd azért, mivel adósságaik könnyebb tisztázását, majd azért, mert készítményeiknek (névbelileg) magasabb áron eladhatását hiszik ezen az úton elérhetőnek, a bimetallisták táborához szegődtek. Ott látni végre az amerikai világhírű *ezüsbányatulajdonosokat*, a Nevadai és Comstock-féle fémtelepek sorskegyelt urait, akik, ha agitatójuk sikerre vezet, és a művelt államok nagyobb részét a bimetallikus rendszer elfogadására reá bírják venni, az általok bőségesen előállított ezüstnek ára, egyszerre legalább is 16—18 százalékkal felfoxtettnék, ami egy újabb számítás szerint mintegy harminczmillió franknyi évi nyereség-többletet biztosítana számukra!

Azon kérdésre, mint tarthatni a bimetallisták által oly erősen hangsúlyozott *geológiai kutatások eredményeiről?* s különösen azon állításokról, hogy az arany-produkció kilátásban lévő megcsökkenése is arra utal, hogy az ezüstös a kettős

¹⁾ Így nevezetesen a *Rotschildek*, *E. Seyd*, *Dechend*, *J. Jones*, *Sourdis*, *Soubeyran* és mások. L. még *Leroy-Beaulieu* nyilatkozatát *Frère-Orban* id. m. 152. l.

pénzbecs alapján továbbra is valuta-fémként megtartsuk? — azt felelhetni, hogy ez érvnek *aktuális* súly és jelentőség neim tulajdonítható, miután egyfelől a szóban lévő elmélet geologia, szempontból minden kifogáson felül *épen nem áll*, és több oldalról igen erős és illetékes cáfolatra talált, s másfelől *a távol jövőnek* (a mely maga e tannak hirdetője Dr. Suess tanár szerint is csak századok múlva beállandó) gazdasági szükségleteit sokkal kevésbbé ismerjük sőt csak gyanítjuk is semhogy okszerű lenne magunkat korlátoztatni engedni azon tekintetben, hogy az emberiségnek szolgáló természet-kincseket hogyan és mily módon aknázzuk ki és értékesítsük. ¹⁾ Figyelve

¹⁾ Az itt jelzettekre nézve közelebbi megvilágosításul és azon *kételyt* illetőleg: »lesz-e a népek rendeltetésére kellő mennyiségű *arany*, ha az ezüst-demonetisatio általánosan vétetnék eszközlőbe:« ezek jegyveztethek meg. Nem szólva arról, hogy az arany-valuta terjedésével az ezüst *teljes és általános* demonetisatioja *nem áll szükségszerű kapcsolatban*, (l. alább a IV-ik pont alattiakat), továbbá arról sem, hogy az ezüst-fém *azután* is igen sok emberi *szükséglet* kielégítésének (fényüzelmi jószágok, ékszerek, készülékek, edények stb.) maradand tárgya, s *előállítási költségeinek* tételén alább értékesökkenésében csak nem szálland, nem szólva ezekről, és csak a Suess-féle *hypothesisre* vonatkozva, utalnunk kell arra, hogy első rangú természettudósok (nevezetesen Richter, Wolff, Richthofen és mások) szerint korántsem oly kedvezőtlenek a kilátások az arany jövődöbeli előállíthatóságára nézve, ha figyelembe vesszük, hogy az eddig ismeretes aranytelepek távolról sincsenek még egészen kiaknázva, több országban folyton új telepek fedeztetnek fel (legujabban (1878—1880) ismét Arábiában és Indiában); s a világ egész nagy részei (Ázsia, Afrika több roppant terjedelmű vidékei) kellőkép átkutatva nincsenek. De ha ez nem is lenne így, lehet-e egy-két rövid évtizedi *jelenéseket évezredes* tapasztalatok ellenében *törvényként* felállítani; lehet-e mondani, hogy *mert későbbi századokban* (pedig Suess tanár is ilyenekről beszél, s e mellett nem veszi számba azon ép napjainkban Angliában erősen hangsúlyozott körülményt, illetőleg eshetőséget, hogy vulkanikus földmozgások a földgyomrában mélyebben fekvő aranynak a felszínre hozatalát eszközölhetik) nem lesz elég arany rendeltetésünkre, tehát az *most* sem alkalmazandó. Avagy számíthat-e a nemzetgazda oly idő-körökkel, mint a geolog vagy az astronom? Okszerű-e a *jelennek érdekét* a végett, ami egy félevezred múlva fog (talán) bekövetkezni, kielégítettlenül hagyni? E mellett számba veendő az is, hogy *mennyi haszon* értehetik el addig is egy jó valuta-rendszer által és mennyi kár okoztathatik *ellenkező eljárás* mellett; hogy nem is kívánatos, hogy az arany oly igen hirtelen s nagy mérvben szaporodjék, miután az ez által előidézendő

arra is, hogy a netalán csakugyan *megkevesbedő arany*nak értéke akkoron *nagyobb* leend, s másrészt a hitelügy bizton várható nagymérvű kifejlődése a készpénzbeli circuláció érme-szükségletét mind szerényebb mérvekre fogja a jövőben leszállítani. Nem is érintve végül azt, hogy éppen *Suess* tanárnak és nézettársainak azon állítása, hogy az ezüst fém bőséges szaporodásának meggyünk elébe, szintén ok arra, hogy a kettős valuta rendszerét el ne fogadjuk. ¹⁾

A mi végre a bimetallisták által hangsúlyozott követelést egy *nemzetközi s kettős-valutát célbavevő egyezmény létrehozatala* iránt, illeti, nem vehetni ugyan tagadásba, hogy ez egynemely irányban *kívánatos*, s a fennforgó zilált valutarendi viszonyok szabályosb mederbe való visszavezetésére nézve jótékony hatáshoz lehetne; azonban tekintve a fennforgó viszonyokat, és a vele járó és elébe tornyosuló számos akadályokat, általában is alig valósítható meg. ²⁾ Mindaddig jelesül, míg nincs kilátás

árforradalom igenis sujtóvá válhatnék stb. *Kétségtelen* csak az lévén, hogy ha egykoron az annyira aggodalmasnak ecsetelt állapot csakugyan beállana, akkor új *combinatiók* fognak szükségeltetni, a melyek az új helyzet követeléseinek *új eszközökkel* s új módokon megfelelni lesznek hivatva. L. még *Hertzka*: id. m. több. h., *Bamberger*: Reichsgold 139. sk. 1. Das Gold der Zukunft a »Deutsche Rundschau 1877. okt. füzetében; *Wagner Adolf* a Jenaer Lit. Zeitung 1877-iki 29. számában; végre *Roth*: Ueber das Gold (1879), s kivonatosa a »Havi Szemle« 1880-ki folyamában.

¹⁾ A bimetallismusnak állítólagos előnyösségét papirvalutás országokban való *valutarendezésre* nézve, egy következő »Értekezésben« fogom méltatni.

²⁾ E nagy fontosságu kérdés beható s igen tárgyilagos elemzését szolgáltatta legujabban a hírneves német nemzetgazda és pénztheoretikus *Ad. Soelbeer* azon értekezésében, melyet a *Hildebrand-Conrad-féle »Jahrbücherek«* 1880-iki folyamában (Neue Folge. Bd. I. pg. 1—81.) közölték és a melyben *nem vonja kétségbe* egy ily (több állam közt létrejövendő) egyezmény lehetőségét (ld. főleg az 5—13 l.) de egyuttal azon igen nagy *nehézségekre* is tüzetesen utal, a melyek e törekvésnek sikerét megghiúsítják, sőt magát az onnan várható előnyöket és hasznót is igen csekély mértékre szállítják le. Meg kell azonban jegyezmem, hogy az itt vitatott kivihetlenséget csak a *bimetallikus* alapon nyugvó egyezményekre vonatkozólag értem; s nem vonom kétségbe, hogy *monometallikus* irányú és célzatú szerződések, névszerint valami nemzetközi pénzdarabnak péld. egy 5 vagy 10 vagy 20 vagy 25 frankos arany-érmének

arra, hogy a világ három főforgalom-területe és uralkodó állású kereskedő országa: Anglia, a Németbirodalom és az Észak-amerikai Unió, a kettős valuta-rendszerre áttérendenek; a meddig nem vagyunk biztosítva azon tekintetben, hogy a nemzetközileg egyszer megállapított értékviszony a két fém közt *egy ország által sem fog* külön és magára nézve megváltoztatni, ha azt az ő körébe tartozó s neki fémét szolgáltató ércbányák s egyéb okok kívánatosnak tüntetendik fel; mindaddig, míg egy ilyenmű egyezmény gyakorlati keresztül vitele körül szükséges kölcsönös ellenőrzés s esetileg kényszerítő beavatkozás az érdeklét s érdekeikben megrövidítéstől tartó államokra nézve lehetővé téve nincsen: mindaddig a követelt *internationalitás* gyakorlatilag megvalósíthatatlan; tehát a bimetallismus általános behozatala s ezzel a kettős valuta tartós meghonosítására czélzó törekvés, hiú és sikeretlen leend. ¹⁾ ²⁾ ³⁾ ⁴⁾

fizetés-eszközként való ilyenmű megállapítása: a kivihetőség annyi nehézségeivel távolról sem találkozni. L. egyébiránt alább a 26-ik lapon való jegyzetet.

¹⁾ Érdemes itt a nemrég elhunyt szellemes angol publicista és első rangú nemzetgazdasági író *Bagehot* következő nyilatkozatára hivatkoznunk: »We regard the scheme of universal bimetallisme as so entirely beyond the bounderies of practical finance, that we did not think it worth discussing. The characteristics which may belong to universal bimetallisme, are scarcely worth considering, they seem to us fit only for *theoretical books stb.* L. még *Schäffle* nyilatkozatát legújabb *Grundsätze des Steuerpolitik* (1880.) cz. m. 592. lapján.

²⁾ Hasonlóképp nyilatkozott korunk egyik legnagyobb tekintélye az angol *Göschel* (1878-ban, a Párisi Pénzértekezlet utolsó ülésében) arra utalva, hogy a két fém stabil értékrelatíójának megállapítására épített bimetalikus rendszer mind a *gyakorlatban tarthatatlan*, mind a *tudománnyal ellenkező*: L. még Az arany egyes valuta hívének az olasz *Cogneti de Martini*: La questione monetaria 60. sk. 1.

³⁾ Nem felesleges e helyütt még megemlíteni azt, hogy az utolsó tizedben megtartott valamennyi érneconferenciák és nemzetközi pénzegegyezményi tárgyalások határozott odahajlást árultak el a monometallikus rendszer felé.

⁴⁾ Csak melleleg legyen érintve, hogy azon kiválóbb európai szakértői közül, a kiket *Wolovszky*: L' Or et l' Argent cz. művében mint *bimetallistákat* sorol fel, — több s pedig első rangú (pl. Roscher, Knies, stb.) határozott *monometallisták*, s *Wolovszky* által csak egyes nyilatkozatainak téves magyarázata folytán helyeztetek a másik iskola hívei közé.

IV.

Elsoroltam az eddigiekben a két iskola felfogásának támogatására szolgáló minden főbb érvet; áttérek immár az *eredmények* összefoglalására, illetőleg saját következtetéseimre.

S mindjárt bevezetőleg utalnom kell arra, hogy mindenek felett szükséges a *kérdésnek helyes módon való feltevése*; s jelesül annak meghatározása, vajjon az eldöntésnél a *világ-gazdasági*, vagy az *országos*, vagy egy egészen *elszigetelt* nemzet gazdaságának szempontja fogadtatik-e el irányadónak; tehát mily alapon és *terjedelem*ben vétetik kilátásba az egyik és másik rendszer alkalmazása; másodszor arra, hogy ha valahol, úgy ezen kérdésnek eldöntésénél igen nehéz a különböző népek és országok *adott konkrét viszonyaitól elvonatkozni*, és az elméletet az élet ridegségeivel szemközt egész következetességgel érvényesíteni; nem is említve, mily sok nehézséggel jár bármily országra nézve is az átmenetel egyik rendszerről a másikra, s mily szövevényes gazdasági, technikai és juridikai mozzanatok fordulnak elő ily műveleteknél, a melyek, ha sikert akarunk elérni, mind számbaveendők lesznek.

Nem szenved továbbá kétséget, hogy a fémvaluta kérdése, főleg újabb alakulása szerint, meg a *világkereskedés* mind nagyobb dimenziókat öltő jellegénél fogva, egészen elkülönítve az úgynevezett *nemzetközi* vagy *internationalis* pénzbecs meg a *világpénz* vagy *világérme* (Weltmünze) kérdésétől, teljesen alig méltatható; s hogy a pénznek (értjük mindig a nemes-érbőlű pénzt) két irányban, azaz *országbeli* és *nemzetközi* fizetés-eszközként való alkalmaztatásban használása, és ez alapon való szemügyrevétele: a nagy feladvány nem ép jelentéktelen részét képezi. ¹⁾

¹⁾ Nem foly egyébiránt innen az, hogy az internationalis pénz stb. *bimetalikus alakú* legyen. L. e tekintetben *Kniesnek*: Weltgeld und Weltmünzen (1873.) cz. jeles értekezését; *Steinnek*: Handbuch des Verwaltungsslehre (1876.) cz. m. 441. sk. l. e részben jelzett nézeteit; *Eggersnek* f. id. Vorschläge cz. dolgozatát; az 1873-iki bécsi világtárlat alkalmával tartott *Érmekonferencia* határozatait s *Welthandel* cz. hivatalos kiadm. füzet 50. s k. l., valamint *Kautz*: Nemzetgazdaságtan (4-ik kiad.) II. köt. 310. sk. l. és *Gyulay*: Budapesti Szemléje 1878-iki foly. május-juniusi füzetében megkezdett értekezésemet.

Ezt előrebocsátva, a következőket jegyzem meg:

Egy tekintetben mindenik iskola téved és túlzást követ el; a *monometallisták* (legalább sokan közülök) abban, hogy az *arany formális bálványozásából* indulnak ki, és az ezüstöt igen is könnyen számüzik és demonetisálandónak hirdetik; nem véén kellőkép figyelembe, ¹⁾ mily jelentékeny *értékvesztesség* okoztatnék ez által csakugyan az emberiségnek, s hogy még igen sok körében és vidékén az utóbbinak az ezüst forgási eszközü és értékmérőül szívesen használtatik, nagyratartatik, és egy könnyen nem fog mellőztetni. ²⁾ A *bimetallisták* meg abban, hogy alapjaiban úgy, mint következtetéseiben, hiányos elméleteket valódi *panaceának* akarják tekintetni, s tanaik megvalósíthatását oly előfeltételekhez kötik, a melyeknek teljesülése alig képzelhető, és ha teljesülnének is, a czélt nem biztosítanák!

Ezekkel kapcsolatban azt mondhatni, hogy az ide vonatkozó minden mozzanatnak számbavételénél: *a praktikus életben a jelzett ellentétek talán még sem oly élesek és kiegyeztetetlenek*, hogy a két rendszer közt való választásnál egy kérlelhetetlen *alternativa* előtt állanánk; tekintve például azt, hogy a kettős-valuta ellen tett kifogások legalább egy része nem birand akkora súlylyal *oly ország* tekintetében, melynek a többi országokétól egészen *elszigetelt* közgazdasága van; továbbá, hogy *nem lehetetlen*, sőt inkább *kívánatos*, hogy aranyvalutás országokban az ezüst, és ezüstvalutásokban az aranyfémből vert érmék a fizeteseszközt alkalmazó forgási rendszerben egészen *ne hiányozzanak*, és *oly kombinációja a két fémbeli érméknek létesíttessék*, hogy a fizetési szükséglet *mindkét irányban lehetőleg kielégíttessék*.

Ide járul, hogy a gyakorlatilag gondolkodó monometalista nem követelhet *világgazdasági* tekintetben *általános* átmenetelt az egyes valutára, (például korunkban az aranyra), hanem az úgynevezett *paralel-el-valuta* rendszerét tartva szem

²⁾ L. erre vonatkozólag is *Soetbeer* kitünő fejtegetéseit idézett értekezésének 25. s k. l.

²⁾ Gondoljunk például első sorban *Indiára* s egyáltalában egész *Kelet-Ázsiára*, a mely milliardokat nyel el és tart meg a fehér fémből.

előtt, oda irányozza óhaját, hogy *egy része az államoknak*, (a melynek az arra való előfeltételei megvannak; vagy a mely már tetteleg áttért az aranypénzbecsre) *az arany-*, egy másik része pedig (vagyis az, a mely még a kívánt kellékekkel nem bír, fejletlenebb, szegényebb stb.) *az ezüst-valutát* kövesse.¹⁾ Nem is szólva arról, hogy ép jelenleg is vagyunk tanui egy oly pénzrendbeli (nem ugyan soká fenttartható, de hátrányosnak sem bizonyult alakulatnak, névszerint Frankhonban), hol a *törvényileg fenálló kettős-valuta, tényleg egyes, jelesen arany-valutává lett*; de mert májdnem egyharmada a fémczirkulációnak még *ezüst folyópénzből* áll, csak igen hiányos arany-valutává, — másfelől (Németországban) oly alakulatnak, a hol, ellenére az aranypénzbecsre való átmenetelnek, az eddigi ezüst folyópénz (meghatározott értékreláció szerint és átmenetesen) *törvényes fizetési* eszközként még el van ismerve, és jelentékeny mérvben tetteleg még forgásban létezik.

Ezekkel összefüggésben legyen szabad tényleg utalnom egynémely *javaslatra*, a mely az im érintett irányban a kérdés megoldásának *kísérletét* tartalmazza; s mely habár a tudomány szigorú következtetéseivel nehezen egyeztethető is össze, mint kiváló szakemberektől eredő, figyelmet érdemel, sőt egyike vagy másika talán *kisegítőül* vagy *átmenetes* intézkedésként szolgálhatna. — Igy először is a többször említett közgazdasági író és bankáré *Ernst Seydé*, a mely szerint az arany valutára áttért országok e valutánál megmaradnának, de ezüstjüket sem vetnék el, vagy engednék értékcsökként váltópénzzé sülyedni, hanem, nagyobb darabu folyó ezüstpénzeiket, mint *teljes súlyu és értékű váltó-érmét* továbbra is megtartanák. — Másodszor *Raunak*, *Hermannak* és *M. Chevaliernek* javaslata, mely oda céloz, hogy ezüst valutájú országokban az arany értéke időről időre (a fémpiacz változásainak megfelelően) törvény által határozottassék meg, tehát az értékreláció *mozgónak* hagyassék. — Fel lehet itt említeni a 89-iki *francia nagy forradalom* korából ismeretes (azonban életbe nem léptetett) ama tervezetet, hogy veressenek 10 gramm súlyu arany-

¹⁾ L. még *I. Meyer*: Zur Währungsfrage (1880.) című dolgozatát.

ezüst- és rézermék (táblácskák alakjában) anélkül, hogy az állam azok értékének meghatározásába bocsátkoznék; s szabadságára hagyva a közönségnek adás-vevési ügyleteit az érintett módon eszközölni; s mely tervezethez sokban hasonlít J. Garnier (párisi műegyetemi tanár és akadémikus) által előterjesztett azon javaslat, mely szerint 1 gramm arany $\frac{9}{10}$ -ed finomságban *értékegységül* vétetnék, és ez alapon 1, 2, 5, 8 és 10 grammos arany érmék verettetnének, összhangban az ezüst-érmékkel, melyek amugy is forgásban lévén, súlyukra nézve egy grammnak egész *sokszorozatát* képezik. — Ide helyezhető az ismeretes pénz- és hiteltheoretikusnak *Kniesnek* ama javaslata, hogy veretessenek, tekintettel mindig a külforgalomra is, mind aranyból, mind ezüstből, 1, 5, 10 és 20 frankos érmék, de az értékreláció minden meghatározása *nélkül*, s olyképen hogy ezután valamennyi szerződés *csak az egyik vagy a másik fémből* való érmeikre szólhatnának, oly hatálylyal, hogy vagy a nem nevezett fémből való érmék helyettesítésül szóba se jöhetnének, vagy, hogy ez utóbbi csak akként történhetnék, hogy az értékreláció a hivatalosan megjelölendő tőzsdék (fém-piaczok) mindenkori árfolyama szerint számíttatnék.¹⁾

E javaslatához sorakozik a néhány évvel ezelőtt *Wagner Adolf* által szőnyegre hozott és ma is még figyelemre méltó következő tervezet. *Ezüst*-valutával bíró országokban a jól rendezett pénz- és érme-ügy mellőzhetetlen kiegészítését solid alapokon létesített *jegybanki* rendszer képezi, mely a forgás szükségletének egy részét biztos hitelű papírpénz (helyesebben szólva pénz-papír) jegyekkel látja el, s e tekintetben további külön gondoskodást fölöslegessé tesz. Ellenben *aranyvalutájú*

¹⁾ Azon nézet is talált még kifejezésre, a mely szerint egy nemzetközi egyezmény alapján az ez egyezményhez járult államok *naggyobb aranyérmeiket világfizetési* eszközül és viszont *ezüstérmeiket* ötvény nélkül (miután az ezüst értéke ugysis megcsökken) a *belforgalom* számára veretnének. — Ezzel épen ellenkező irányban *Eggers*, az ismeretes érmetheoretikus (Vorschläge zu einer internat. Münzkonferenz. cz. m.) azt javasolja, hogy az ezüst-depreciáció feltartóztatására szükséges volna nemzetközi egyezmény útján egy 25 grammnyi *ezüst dollárt* ($\frac{9}{10}$ -ed rész finomsággal) behozni, és bizonyos international fizetések leróhatására folyópénznek nyilvánítani.

országokban (a hol az arany érmék egyedül képezik az országos jellegű fizetési eszközt, azonban csekélyebb értékek kifejezésére nem alkalmasak) czélszerű volna ezüstből: *kisegítő* (subsidiär) érméket, illetőleg *részérméket* (Theilmünzen) vevetni; a mi leghelyesebb kombinációja lenne többféle fémnek egy érmerendszerben, s egyuttal az ezüst további depreciációjának feltartóztatására is szolgálna. Az *eljárás* pedig az volna, hogy miután az ezüstnek az arannyal hasonló fizetés-eszközi jelleg nem adattathatnék, vétessék az ezüstnek az aranyhoz való értékrelációja a valóságos reláczió jóval alól, úgy, hogy a kevésbbé jelentékeny ingadozás a két fém értékviszonya tekintetében, *ezt* a törvényszerű relációt nem érintendi; ennek-utánna veretessenek ki az aranyérméknek *alosztványai* ez értékarány szerint ezüstben, de úgy, hogy az ezüst-érmék, arra nézve, hogy a fizetést elfogadók károsodása lehetőleg eltávoztassék, fizetések teljesítésénél csak bizonyos *kisebb értékösszeg* maximumáig birjanak legális tartozás-kiegyenlítési tulajdonsággal, illetőleg fizetés-lerovási hatálylyal. ¹⁾ ²⁾ ³⁾

* * *

És ezekkel megkísértém fölvetett kérdésre való feleletet, lehető tárgyilagossággal s a mindkét oldalról felhozott és felhozható érvek gondos mérlegelésével. Ha maradtak előadásomban hézagok, azok czélzatosan maradtak fenn, mert helyesebb összefüggésben egy más alkalommal előterjesztendő értekezé-

¹⁾ L. a *Bluntschli*-féle: *Staatswörterbuch* VII-ik kötet 80. s k. 90. s k. 1.

²⁾ Legújabban *J. Meyer* előbb idézett dolgozatában szintén tesz egy javaslatot (l. 60. s k. 1.), a mely aranyra úgy, mint ezüstre alapított *bankjegyek* kibocsátására czéloz, akként, hogy az ezüstbankjegyek ugyancsak abban a fémbe lennének beváltandók; *bizonyos* fizetések *csak* ezüstben lennének teljesítendőek (de meghatározott összeg erejéig); s végül az *ezüstpénzek* veretése ne csak az államhatalom által, hanem a közönség által is akadálytalanul legyen (az aranyvalutával bíró országokban) eszközölhető stb. — Ugyancsak ily tervezetet nyújt, de az arany-monometallismus szigorú fenntartásával, *Mannequin*: *Le problème monétaire* (1874.) cz. m. 150. s k. lapjain.

³⁾ Az itt jelzett javaslatok itészeti méltatása jelen értekezésem feladatkörén túl esvén, arra nem terjeszkedhetem ki.

semben lesznek kitölthetők. Egyet azonban talán eddig is sikerült konstatálnom, t. i. azt, hogy a *két párt* közt folyó nagy szellemharcban, tisztán a *tudományi* szempontot véve zsinórmértékül, az *érvek súlya és a következtetések ereje és alapossága az egyes-valuta híveinek részén van*; és hogy kemény ugyan, de nem egészen indokolatlan ítéletet mondott Francziország nem rég elhunyt legnagyobb nemzetgazdája, M. Chevalier, a bimetallisták rendszeréről, a mikor azt mondá: hogy az egyenesen *tudományellenes*, »est de l'Économie politique à rebours« — *felfordított nemzetgazdaságtan!*
